Un, encara, desconegut historiador vallesà: Francesc Tarafa

Qui cupis hispanos reges loca noscere et urbes
Belligerosque viros, magnanimosque duces
Perlege Francisci monumenta aeterna Tarafae
Quem Granulariis progenuere patres
Albagi est conterraneus auctor
Antistes Christi patriaeque deus[1]

Àngel Casals
Universitat de Barcelona

El canonge Francesc Tarafa ha estat considerat tradicionalment el més important dels historiadors granollerins de l'edat moderna en demèrit del seu parent —encara que nascut a Barcelona— Esteve Gelabert de Bruniquer.[2] Al costat dels diversos articles sobre la seva figura, el municipi li va dedicar un carrer en 1866 i la Diputació de Barcelona li dedicà el nom de l'antiga biblioteca de la ciutat en 1941. Curiosament, però, cap còpia de les seves obres no és a Granollers. El propòsit del present article és acostar-nos a l'obra d'en Tarafa, encara que sigui a costa de trencar la unanimitat absoluta que es reflecteix en tots els articles escrits en la premsa local sobre la qualitat i la importància de la seva obra, especialment la Crònica dels cavallers catalans.

En el conjunt de la historiografia catalana, Tarafa no ha tingut la sort de Tomic o de Despuig, que van tenir edicions de les seves obres respectives en els segles XIX i XX. Malgrat això, el canonge granollerí ha estat sempre pre-

1 Tu que desitges conèixer els reis, els llocs i les ciutats d'Espanya/ I els homes guerrers i els capitans magnànims/ rellegeix els monuments eterns de Francesc Tarafa/Que els seus pares engendraren a Granollers/ Albages és autor conterrani/ sacerdot de Crist, flor i ornament de la pàtria» (Joan Pere Albages). Fragment de la poesia que Albages li va dedicar en el preàmbul del *De Hispanie situ, provinciis, populis, urbis, oppidibus, fluminibus, montibus et promontoriis Diccionarum.*

2 En la nostra premsa local, la figura de Tarafa ha donat peu a articles, en general breus, que en fan una breu semblança biogràfica: COMAS, Ramon N. (1900): «Francesc Tarafa». In: La Veu del Vallès 15 de juliol, pàg. 3-4; La Comarca del 4 de juliol a l'1 d'agost de 1914, núm. 60-65 publicà algunes dades sobre ell. «El carrer Tarafa». In: La Gralla 21 de juny de 1922, núm. 54, pàg. 8. FARNÉS, Julita (1941): «Esquema biográfico de Francisco Tarafa». In: Estilo 11 de maig, núm. 37, pàg. 5. VIAPLANA, Pedro (1943): «Francisco de Asís Tarafa». In: Vallès. Especial de Festa Major (8-43) s/p. VERDE ALDEA, José (1948): «Desempolvando lo antiguo: Francisco Tarafa, historiador del siglo XVI». In: Vallès 25 de gener, núm. 369, pàg.2.

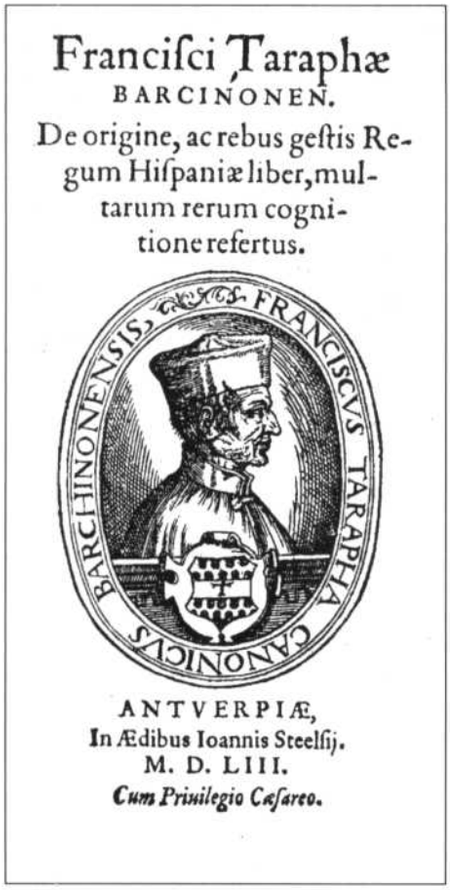

Portada del *De Origine....* En aquesta obra publicada a Anvers en 1553, hi ha l'únic retrat conegut de Francesc Tarafa. Malgrat l'existència d'una indústria important del llibre a la Barcelona del cinccents, el fet que aquesta obra es publiqués als Països Baixos, mentre Tarafa era a Roma, prova les dificultats que tenia per a fer-se reconèixer entre els seus compatriotes.

sent en els reculls d'autors fets pels erudits ja des del segle XVII,[3] i la seva veritable reivindicació la va fer Torres i Amat, que el recollí com un dels historiadors principals del període cinccentista català.[4] Va fer una breu semblança biogràfica i donà notícia d'algunes de les seves obres —les consultades per Torres i Amat— i de les biblioteques privades on es conservaven.

Semblança biogràfica

Malgrat diverses opinions contràries, sembla que Tarafa no era natural de Granollers, sinó de Marata, on la seva família tenia la casa pairal. El seu pare, Jaume Tarafa, exercia com a mercader a Granollers; es casà l'any 1480 amb Francesca Savall, filla d'un notari de Caldes.[5] Nat cap al 1495, el petit Francesc va passar la seva infantesa a Granollers, on aconseguí un benefici de l'església par-roquial de Sant Esteve en 1523, i el 19 de febrer de 1524 va ser ordenat acòlit de la catedral de Barcelona gràcies a un benefici que havia instituït en 1319 el canonge Guillem Tarafa. L'any 1526 en passà a formar part de la seva clerecia i en 1529 va ser nomenat arxiver, en substitució del notari Joan Vilana.[6] En 1540 es va traslladar a Roma durant un any, i encara repetí el viatge en 1545 com a procurador dels afers del capítol. L'any 1551 va tornar-hi, pel que sembla, per causa de l'enfrontament que mantenia amb el capítol catedralici —«pensem que vinga per coses de passions»[7]—, i va morir a la ciutat papal en 1556.

La seva obra

L'activitat diplomàtica i viatgera que va tenir en la darrera part de la seva vida no li va impedir d'escriure una prolixa, i encara poc estudiada, obra: De la Pya Almoyna de Barcelona, escrita el 1536; De vitis pontificum Ecclesiae Barchinone; De Hispanie situ, provinciis, populis, urbis, oppidiblus, fluminibus, montibus et promontoriis. Diccionarum, escrita en 1552 i dedicada al príncep Felip, futur Felip II; De origine ac rebus gestis Regum Hispaniae liber multarum rerum cognitione refertus, escrita en 1553 i dedicada també al príncep; va ser l'única obra que es publicà en vida seva, a Anvers i finançada pel seu nebot Marc Antoni Tarafa; Chronica de la provincia de Cathalunya en la citerior Spanya, també de 1553, i Linea Regum Hispaniorum a Constituione Ejusdem usque ad Carolum Imperatorem eo nomine quintum nun (c) feliciter Regnante. Però, sens dubte, la seva obra més coneguda és la Cronica dels cavallers catalans, de la qual en parlarem més endavant.

Excepte la De origine... i la Chronica de la Provincia de Cathalunya..., els seus altres estudis no tenen estructura de llibres d'història, sinó que són recopilacions de notícies diverses i descripcions amb semblances històriques, cas del De Hispanie...,[8] o llistats com el Linea Regum... on fa una relació dels reis des

3 A part de la còpia de la *Cronica...*, que esmentarem més endavant, Pere Serra i Postius el cità ja a: *Prodigios y finezas de los Santos Angeles hechos en el Principado de Cataluña*. Barcelona, 1726, pàg. 613 i seg. El cità com a autoritat en els diversos miracles que ell atribuïa als àngels.

4 TORRES AMAT, Félix (1836): *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de escritores catalanes*. Barcelona, pàg. 613 i seg.

5 La millor biografia sobre Francesc Tarafa és la que va escriure MOLINÉ, Ernest (1917): «Genealogia d'en Francesch Tarafa». In: *Anuari Heràldic de la Societat Catalana d'Heràldica*, núm. 1, pàg. 13-17.

6 SANABRE, Josep (1948): *Los archivos eclesiásticos de la diócesis de Barcelona. El archivo de la Catedral de Barcelona*. Impremta Pulcra, Barcelona, vol. II, pàg. 26.

7 Carta de Pau Pla al capítol de Barcelona: 6 de gener de 1552. Recollida a SANABRE, Josep: *Los archivos...* Vol. II, pàg. 43.

8 MATEU LLOPIS, Felipe (1944): *Los historiadores de la Corona de Aragón bajo los Austrias*. Ed. Horat, Barcelona. Aquest llibre té una intenció purament enumerativa i s'hi pot trobar la llista de totes les obres de Tarafa.

del mític Tubal —primer rei de la Península— fins a Carles I i dedica unes poques ratlles a cada un.

Més impressionant resulta la seva feina si tenim present que entre 1536 i 1540 va fer tot un seguit d'inventaris de l'arxiu de la catedral, molts dels quals es feien servir encara un segle després de la seva mort.

Malgrat tot, Tarafa es va sentir sempre menystingut pels seus contemporanis, que, segons ell, no valoraven la seva obra. És per aquest motiu que va dedicar dues obres —en llatí— al príncep Felip; amb això esperava cridar l'atenció del futur monarca i obtenir la seva protecció.[9] Part de raó devia tenir quan va haver de buscar un editor a Anvers i va haver de pagar l'edició amb diners de la família. No devia ser aliè a aquest buit que li van fer en el seu propi país el ja esmentat conflicte que va tenir des de la darreria dels anys 1540 amb el capítol de la catedral, que va arribar a cessar-lo com a arxiver durant la seva última estada a Roma. El cas és que, a diferència d'altres historiadors catalans del segle XVI, com ara Cristòfor Despuig o, abans, Pere Miquel Carbonell, la influència de la seva figura i de la seva obra va ser nul·la mentre va ser viu, especialment perquè la immensa majoria va restar inèdita i a l'abast d'uns pocs que devien formar el cercle culte de la Barcelona de l'època. En canvi, va tenir una difusió més gran per Europa, com ens ho prova el fet que una de les còpies de la Cronica dels cavallers catalans —avui conservada en la Biblioteca Vaticana— formés part de la biblioteca de la reina Cristina de Suècia.

Cronica dels cavallers catalans

La Cronica devia ser escrita entre 1546 i 1550, segons Alexandre D'Armengol,[10] tot i que no va sortir a la llum fins molt després de la seva mort —en 1603— en una còpia promocionada per Jaume Ramon Vila que planteja més d'un dubte sobre la seva fidelitat a l'original. D'una banda, va basar-se en un manuscrit —segons diu el propi Vila— força malmès que devia obligar a una tasca de reconstrucció d'algunes parts del text. D'altra banda, encara que va ser supervisada per ell, la còpia no va ser preparada directament per Vila, sinó per alguns dels seus ajudants.[11]

L'estructura de l'estudi de Tarafa no és pròpiament una història de Catalunya, sinó una recopilació dels llinatges de Catalunya, amb els seus escuts heràldics; també recupera algunes de les velles —i falses— tradicions de la història catalana, com per exemple la d'Otger Cataló i els «Nou barons de la fama», que havia estat ja superada en obres precedents, com ara les de Pere Miquel Carbonell —que Tarafa havia de conèixer—, i que ens fa retornar a la tradició historiogràfica medieval.[12] De fet, tot el llibre traspua un regust medievalitzant, molt adient amb les circumstàncies polítiques i socials en què es va donar a conèixer l'obra. D'una banda, l'any 1599 Felip III havia celebrat les seves primeres corts que es van tancar amb una veritable cascada de nomenaments nobiliaris: seixanta nous militars, vuitanta-un nobles i vuit comtes. D'altra banda, l'actuació dels virreis de la monarquia havia alterat l'actitud dels nobles, ja de per si fàcil-

Vista actual de can Tarafa (Marata). *Sembla que Francesc Tarafa no era natural de Granollers, sinó de Marata (les Franqueses del Vallès), on la família tenia la casa pairal. (Fotografia: Àrea d'Història i Art Medieval i Modern, Museu de Granollers).*

Marca de la biblioteca de Francesc Tarafa. Una de les primeres que es coneixen a la península amb data consignada. Tarafa devia haver tingut una important biblioteca personal.

9 Tal com ho manifesta en el pròleg de *De origine...*

10 D'ARMENGOL I DE PEREYRA, Alexandre: *Estudi crític*. pàg. XXIX.

11 TARAFA, Francesc (1952): *Cronica dels cavallers catalans*. A cura d'Alexandre d'Armengol i de Pereyra, Associació de Bibliòfils de Barcelona, Barcelona, 2 volums. Aquesta magnífica edició va tenir un tiratge limitat de 1000 exemplars, cosa que ha impedit la seva major difusió.

12 El mite atribueix la fundació de Catalunya a Otger Cataló, súbdit de Carlemany i dels nou barons que van ser l'arrel d'algunes de les famílies nobles més importants del país. Encara que va ser acceptat plenament en el segle XV, va ser refusat fermament per Carbonell, tot i que encara en el segle XIX Víctor Balaguer acceptà l'autenticitat de la llegenda. ALCOBERRO, Agustí (1991): «Els mites fundacionals». In: *L'Avenç*, núm. 150, pàg. 16-21.

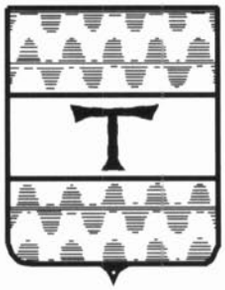

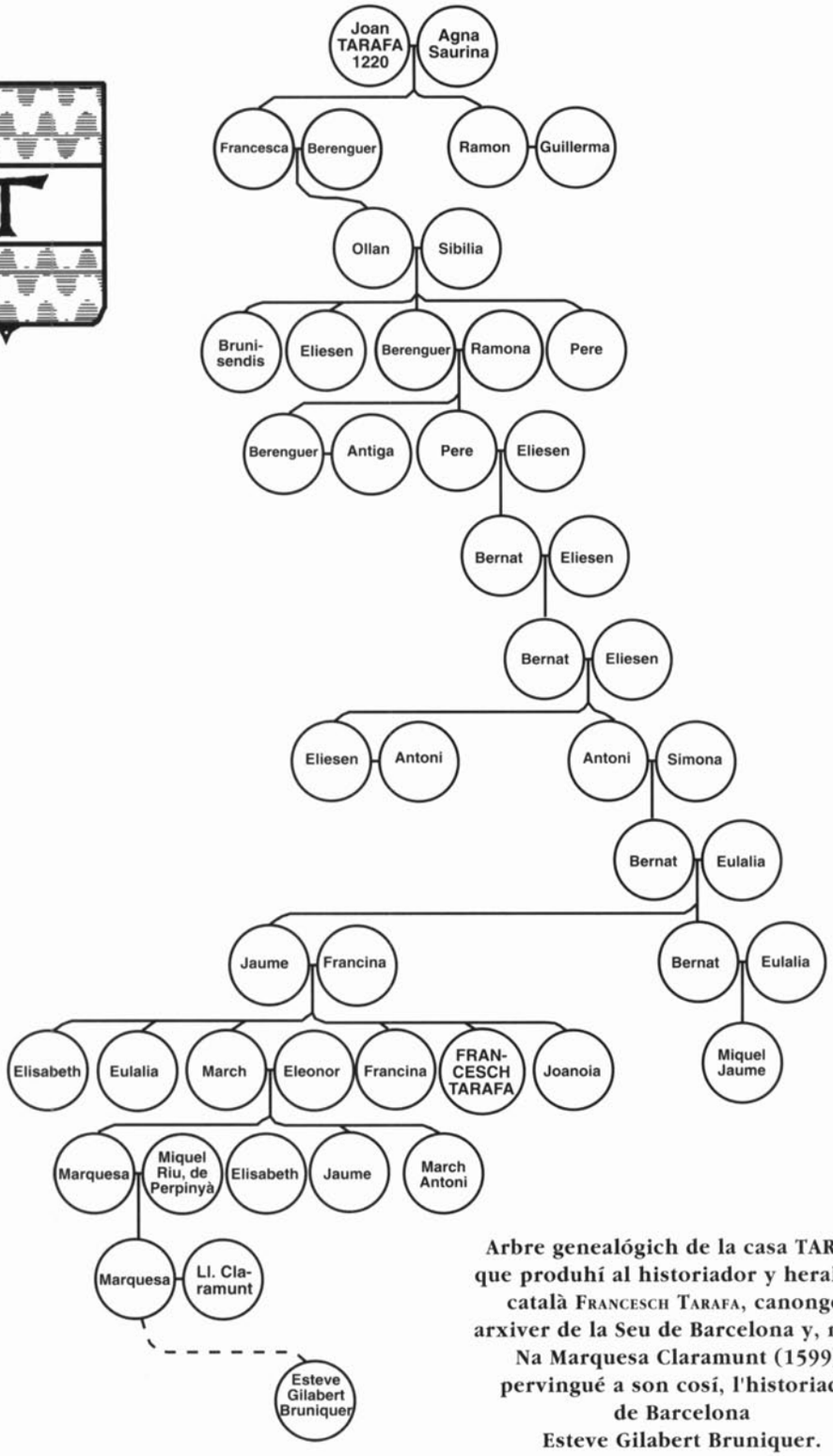

Arbre genealògic dels Tarafa. No hi ha dubte sobre la procedència del mas Tarafa de Marata de la família; encara que en el segle XIV estaven ja molt vinculats a Granollers, Francesc devia néixer en la casa pairal (Font: Ernest Moliné).

Arbre genealógich de la casa TARAFA que produhí al historiador y heraldista català Francesch Tarafa, canonge i arxiver de la Seu de Barcelona y, morta Na Marquesa Claramunt (1599), pervingué a son cosí, l'historiador de Barcelona Esteve Gilabert Bruniquer.

ment alterable, especialment quan l'any 1602 el noble Francesc Vilalba havia estat arrestat per portar un pedrenyal.[13] Així doncs, es tracta d'una obra disposada a provar la importància i l'antiguitat de l'aristocràcia catalana amb relació als nouvinguts, i en què el comte de Barcelona, o sia, el rei, era només un *primus inter pares*, havia de tenir per força un públic receptiu al qual agradaven aquells arguments.

La Catalunya que resulta de la lectura de l'obra de Tarafa és la d'un país que governava mitjançant el pactisme i que reflectia un protagonisme absolut de la noblesa, disposada igualment a alçar-se contra el seu sobirà si faltava al seu deure i alhora a fer-li costat fidelment davant els seus enemics, com succeí durant el regnat de Pere el Gran:

«apres de totes aquestes coses, en temps del rey en Pere, segon de aquest nom, no volent mantenir los privilegis de la terra, contra dit rey se alsaren tots los barons de Cathalunya (...) mas aprés, concordats, nunca faltàran en totes les guerres que el dit Rey tingué ab lo Rey de França».[14]

Amb Tarafa es produeix un canvi important en el que fins llavors havia estat la historiografia catalana: per primer cop, el canvi dinàstic —del Casal de Barcelona als Trastàmara— es veu com un fet traumàtic i negatiu en una semblança ben poc amable de Ferran I:

«No tingué guerres ab sos enemichs, sinó ab aquells que més honrat lo avían, que de no res lo havian fet Rey d'Aragó, que foren los nobles e cavallers de la terra».[15]

Ni un mot al compromís de Casp, sinó novament referències als nobles i als

13 Una breu descripció de la situació i de les relacions noblesa-virreis a: ELLIOTT, John H (1982): *La rebelión de los catalanes* (1598-1640). 2a ed. Ed. Siglo XXI, Barcelona, pàg. 99-100.

14 Pàg. 96.

15 Pàg. 111.

cavallers com a aquells que «feien» reis. Cal fer notar de nou que aquest pensament —el del monarca limitat— al qual s'afegiria el de la «castellanitat» del rei, també denunciada per Tarafa en referir-se a Ferran I, no es manifesta durant la primera meitat del segle XVI a la Corona d'Aragó, quan encara es mantenia una visió optimista de la unió dinàstica amb Castella. Fins a Cristòfor Despuig, l'any 1557, no trobarem a Catalunya les primeres reticències referides a l'hegemonia castellana i al desconeixement reial pel que fa al tarannà institucional del Principat.[16] Si bé podríem suposar que Tarafa s'havia avançat en pocs anys a una línia argumental que seria dominant en la segona meitat del segle i —sobretot a Catalu-nya— en la centúria posterior, això no s'avindria gaire amb les opinions defensades en altres obres seves, especialment en la de De origine..., on hi ha una visió més monàrquica i espanyolista —per dir-ho així— de les relacions entre rei i país. Aquest és un dels punts que més fan dubtar de la integritat de la còpia de 1603, ja que és més fàcil contextualitzar-la al començament del segle XVII que no pas en 1550, quan suposadament va ser escrita.

Un balanç de l'obra de Tarafa

Des del nostre punt de vista, els escrits de Tarafa es poden dividir en tres grans apartats. En el primer trobem els seus treballs com a arxiver del capítol barceloní, que donaren com a fruit els seus inventaris i les seves recopilacions de la Pia Almoina i dels bisbes barcelonins. En el segon tenim els estudis enumeratius —on entraria la Cronica dels cavallers catalans— pensats més com a recull de dades que com a llibres d'història. En el tercer col·locaríem les obres del Tarafa historiador, d'acord amb les característiques que donà Cochrane per als historiadors del Renaixement: seguir un ordre cronològic, imitar els clàssics, demostrar la utilitat de la història, buscar la bellesa literària i fer una història didàctica i monogràfica on els desastres naturals són independents de l'evolució humana[17]; serien, al nostre parer, De Origine... i la Chronica de la provincia de Catalunya, on sí que podem trobar la veu de l'historiador amb un concepte plenament renaixentista:

«Quant facilment quiscú pot imaginar, o considerar, la utilitat o comoditat que de la historia es pot alcansar y la magnitut del fruit de aquélles, e incitar a quiscú, y ésser necessari en haver i tenir conexença de tals histories per los de ingeni valerosos y apetitoços de imitar a tals virtuosos facilment pot esser indicat. Quanta obligació se ha de tenir als autors de las historias per ço que, ultra la fatiga que en aquellas an suportat en demostrar las cosas excelents y valerosas fetas per los passats, son causa que legint aquellas egregias, heroicas y virtuosas obras dels altres, donar un estimul y ardor en los ánimos nostres per la cupiditat de la gloria, que aprés de la mort resta la memoria als vivents unes tals valeroses obres axí salutíferes per a les nostres ànimes com per a la mundana reputació; axí també com per les cosses passades nos done noticia de governar les presents y prevenir lo sdevenidor».[18]

Portada de la Cronica dels cavallers catalans. *Aquesta portada va ser feta pel redescobridor de l'obra, Jaume Ramon Vila, i reproduïda en l'edició de 1952. La còpia de Vila presenta incerteses sobre la seva fidelitat a l'original de Tarafa.*

En conjunt, Tarafa és més important per la quantitat dels seus escrits i per la utilitat i la influència —no sempre reconeguda— que va tenir entre els erudits d'èpoques posteriors que no pas per la seva presència com a historiador del seu temps, quan els historiadors eren, alhora, veritables argumentadors ideològics i formadors d'opinió. Cal —pensem— fer-li la justícia històri-ca que li pertoca. Fins quan la major part dels escrits d'un dels principals historiadors que ha donat mai Granollers restaran inèdits?

16 Per una comparació entre els diversos historiadors de la Corona d'Aragó, es poden veure, entre d'altres, els treballs següents: SOLERVICENS I BO, Josep (1986): *Els Països Catalans i Espanya. Conflictes político-lingüístics al segle XVI.* Edicions Tres i Quatre, València. Per al cas aragonès, GIL PUJOL, Xavier (1988): *De las alteraciones a la estabilidad. Corona, fueros y política en el Reino de Aragón, 1585-1648.* Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. pàg. 61-123. Una perspectiva de conjunt amb les conjuntures polítiques la tenim a BELENGUER, Ernest (1994): «La Monarquía Hispánica vista desde la Corona de Aragón». In: *Estudis* núm. 20, pàg. 57-82.

17 COCHRANE, Eric (1981): *Historians and historiography in the Italian Renaissance.* The University of Chicago Press, Chicago.

18 Citat a SANABRE, Josep (1948): *El Archivo de la Catedral...* Vol. II, pàg. 48.